

ne bil nastal „krach“, bi bilo število osnov v tem letu gotovo naraslo čez 500.

Naša ožja domovina, to je slovenski deželni deli so po „krachu“ posebno trpeli, ker železniško podvzetje „Johann-Prašnikar“ za že koncesijonirano progo Knittelfeld-Wolfsberg-Slovenji-Gradec-Konjice-Rogatec-Zaprešič ni več moglo dobiti denarnih pripomočkov. Ko bi bil „krach“ le za leto pozneje nastal, bi bil denar za to železnico že zagotovljen, in imeli bi že zdavnej to jako važno železnico. Tudi se je takrat nameravalo, si pridobiti kopelj „Rimske toplice“ (Römerbad) z akcijsko zadrugo, koja bi bila potem napravila dratevno-vrvično železnico od kolodvora do kopelnega poslopja, in bi bila napravila tam tako velikanske naredbe, da bi bile stopile „Rimske toplice“, kar se tiče komforta, v vrsto prvih evropskih kopelji.

Dotični stavbeni načrti so bili že vsi izgotovljeni in sicer po tačasnem stavbenem ravnateljstvu južne železnice. Dalje se je takrat nameravalo združenje vseh premogovih podvzetij savinjske doline v eno zadrugo itd.

Od zgoraj navedenih 1005 osnov bilo je pravih bank 175, industrijalnih podvzetij 604, stavbenih zadrug 104, železniških podvzetij 34, zavarovalnih zadrug 39, za rudarstvo 23, za ladjarstvo 8 in gostilniških podvzetij 18. Od teh 1005 osnov jih je le 682 stopilo zares v življenje. Relativno nar več podvzetij, pri katerih se je pokazalo, da ne morajo delovati, bilo je osnovanih na Solnograškem, v Galiciji, na Štajarskem (Gradec). Za zadruge, pri katerih se je pokazalo, da ne morejo delovati, se je vplačalo v Avstriji za akcije blizu 700 milijonov goldinarjev! Ta znesek so akcijonarji večinoma popolnoma zgubili. Pri tem se je vdeležilo na primer Štajarsko z 12, Kranjsko z 0·3, Koroško z 0·5 in Primorsko z 14 milijoni goldinarjev.

Zanimive so številke, ki nam kažejo stanje vsih obstoječih akcijskih podvzetij v Avstriji od leta 1873.

V trenutku „kracha“, to je meseca maja 1873. leta bilo je 1560, koncem leta 1873. 1404, 1874. 1236, 1875. 1140, 1876. 1046, 1877. 970, 1878. 918, 1879. 888, 1880. 876, 1881. 858 in koncem 1882. samo še 852 akcijskih zadrug.

Za namene akcijskih podvzetij potrebovala se je koncem leta 1881. glavnina v znesku po 4760 milijonov goldinarjev, kojih je bilo 1569 milijonov v akcijah.

Koncem leta 1881. so bilansirale:

stavbene zadruge	10 z dobičkom,	37 z izgubo.
rudarske	18	4
parno-mlinske	5	2
pivarniške	23	7
plinove tovarne	20	—
papirnatate	8	1
predilne	20	4
žganjarske	5	1
sladkorne	43	28

Posebno je treba omeniti železnic. Koncem leta 1881. znašala je pri železnicah investirana glavnina 2208 milijonov goldinarjev, kojih bilo je 835 milijonov goldinarjev v akcijah. Poslednje obrestenje vložene glavnine znašalo je 4·83% in je morala država za leto 1881. skoraj 20 milijonov goldinarjev kot subvencijo priložiti. Kakor je znano, je ravno ta subvencija bila povod, da je poddržavanje privatnih železnic prišlo na dnevni red.

Praden sklenemo, omeniti moramo še našega narodnega otroka bolečin osnovalne dobe, namreč banke „Slovenija“, akopram spomini na njo niso nar prijetnejši. Vendar se nam to z našega stališča zdi potrebno, da občinstvo opozarjamo na to, da so naši sedanji narodni denarni zavodi, namreč „posojilnice“ popolnoma drugačne, kakor je bila ranjca „banka Slovenija“. Posojilnice osnovane so po združnej postavi, in kdor svoj denar v posojilnico kot hranilno vlogo vloži, ne prevzame nikakoršnih zavez, temveč postane samo združni upnik, to je združnih udov. Jako bilo bi tedaj želeto, da bi naši narodnjaki vendar enkrat že to reč na tanko spoznali in bi dajali svoje prihranke posojilnicam, posebno večjim, kot hranilne vloge. Toda o tem predmetu bomo prihodnjic v tem listu še obširneje pisali.

Sistem nacionalnih bank zedinjenih držav severne Amerike.

I.

Ko se je pričela severno-amerikanska državljanska vojska leta 1862. je ustavila zavezna država, kakor tudi vse banke s papirnatim denarjem zedinjenih držav plačila v gotovini.

Od zedinjenih držav za izplačevanje državnih potrebčin in za vojskine namene izdanim denarnim listinam (notam) bil je naložen posilni kurz, kojega so zvali „Legal tender notes“, in svota tako v cirkulacijo spravljanih državnih bankinih listin je dosegla prav kmalo velikansko svoto 430 milijonov dolarjev, tedaj kakih 1000 milijonov goldinarjev: in to pri kakih 30 milijonih prebivalstva.

Preplavitev dežele s to ogromno množino nezamejnivega papirnega denarja je njegovo vrednost tako silno potlačila, da je že leta 1864. kurz „Legal tender notes“ proti zlatu na 38% njene nominalne vrednosti padel. Listine privatnih bank, za katere je le osobno poroštvo bankinega lastnika ali bankina glavnina v akcijah dajalo varnost, bile so, ako mogoče, še v slabjši razmeri. Vojska pa je pogoltnila neizmerne svote.

Zedinjene države morale so si najeti posojil velikega obsega, katera so se dala, ker je papirni denar prišel ob veljavo, le pod jako neugodnimi pogoji dobiti. Izdatni

zneski državnega dolga so se sicer na ptujem spečali, toda po tako nizkem kurzu, da so se v poletju l. 1864. 6% ameriški zlati boni v Londonu po kurzu od 50% prodajali.

V kakoršnej razmeri je vrednost denarja padla, v iste razmeri je po naravnej poti cena za blago, za živež in za nepremakljivo imetje poskočila. Poprejšnje kreditne in gospodarstvene razmere so se bile zaradi negotovega stanja denarne vrednosti hipoma predrugačile. V deželi je manjkalo zanesljivih papirnih bankinih zavodov z zdravimi podlagami za varnost v cirkulacijo izdanih listin. In vendar so bile take banke živa potrebščina za kupčijo in promet, kakor tudi za državo, da svoja posojila odda. Dolg zedinjenih držav znašal je leta 1860. samo 60 milijonov dolarjev. V teku vojske so pogoltnile njene zahteve doslej v zgodovini dežele nepoznane svote. V malih letih je bil dolg na 2675 milijonov dolarjev (6600 milijonov goldinarjev) narastel in po človeškem preračunjenji se je moralo pač dvomiti, da bi dežela, ki je zdaj jedino le obrestni od 60 milijonov dolarjev plačevala, zamogla obrestiti tako velikanski znesek, za katerega se je posredoma le 60% kot protivrednost plačevalo. O tem je bilo toliko bolj dvomiti, če se je znalo, kako težavno so zamogle zedinjene države posojila za takrat še ne obloženo deželo dobiti. Opozorimo jedino le na težavne transakcije, katere so se morale pred 1860. letom z bankirjem zedinjenih držav v Londonu, s firmo Baring Brothers v pridobitev malenkostnih svot ukreniti. Za zneske, ki večkrat 1 milijon dolarjev niso dosegli, so tej hiši dvojno svoto v zedinjeno-državnih bonih v prodajo poslali, na to so dobili kakih 50% v predplačo, ostalo pa so še le dobili, ko so bili boni izpečani. Opozorimo dalje na posojila, ki so se bila jemala za železnice v zedinjenih državah po Nemškem in Angleškem. Pri železniških prioritetah se je plačevalo 7—8% obrestni, ki niso imeli višjega kurza, kakor 80—90%. Če si je tedaj ta dežela leta 1860. zamogla le v tako omejenem obsegu denarstvenih pripomočkov zadobiti za primerno male potrebščine, se je bilo gotovo opravičeno bati, da bodo posojila, ki so znašala zdaj blizu 2700 milijonov dolarjev, imela slabo bodočnost. Državni propad je bil pri teh okolščinah skoraj neizogibljiv.

Stroški za utvorenje velike armade, ki ni imela niti orožja, niti streljiva; naprava mornarstva z vsemi potrebami, obleka in izdržatev vojakov, vse to je povzročevalo velikanski kupčijski promet. Izdaja več tisoč milijonov dolarjev naredilo je po naravnej poti gibčne vse roke, česar so se vdeleževale ne v nar manjšem delu tudi ptuje dežele in sicer večinoma za tega del, ker so se dotična dela in pošiljatve plačevale skoraj izključljivo z ameriški boni. Obrestni velikih posojil zahtevali so izdatno povišanje davka in carine. Dokler je vsled narejenih izdatnih državnih dolgov in vzdrževanja armade mnogo pripomočkov prišlo mej ljudstvo, bil je gospodar-

stveni razvoj jako pomenljiv in blagostanje mnogih državljanov se je povzdignilo, seveda le pod tem pogojem, da so z državnimi dolgovi napravljene vrednosti obligacij in listin nepremeljive ostale. Bilo je očitno, da mora nastati gospodarstvena preuredba, kakor hitro bode vojska končana in se povrne gospodarstveni promet zopet v navadni tir. Da se pa ohrani pri takej višavi, da je bilo mogoče, od vlade sprejete dolžnosti spolniti, moral se je od dosedanjega popolnoma različen sistem gospodarstvenega prometa vpeljati.

S tem v ozkejši zvezi bila je ustanova denarstvenih zavodov, kateri bi naj gospodarstvu življu dali varno podlago. To pa so morali biti zavodi, ki so imeli ravno tako služiti državnim namenom, bodi si naravnost kot agent za državne finančne operacije, bodi si kot direktni ali indirektni davkoplačevalci.

II.

Do začetka državljanske vojske v zedinjenih državah obstoječe papirne banke niso še skusile nikakoršne krize in v navadnem kupčijskem prometu bile so tako malo varne, da so imeli lastniki takih listin slednje leto izdatne zgube. Vse od Jean Law-a obstoječi sistemi papirnih bank so se bili v nar različnejših varijacijah v zedinjenih državah poskusili, in vendar niso dospeli do tega, da bi bili jednega teh sistemov vzeli za podlago novemu bankinemu zavodu, ki bi naj državnim in gospodarstvenim namenom na varni način služil. Od države že izdane 450 milijonov „Legal tender notes“ se pa niso smeli pomnožiti, ker bi bili drugače na vrednosti zgubili, gotovina je večinoma iz dežel zginola, in vendar so morala biti za tirjatve, kupčije, trgovine in poljedelstva sredstva za cirkulacijo, da se prvi toliko pomagajo, da se dobijo davki za poplačanje obrestij velikanskega državnega dolga od blizu 2700 milijonov dolarjev. To je bila tem večja potrebščina, ker je pri jako visoki vhodni carini, katera je bila za oskrbljenje državnih potreb neobhodna, nastal slučaj, ki je bil ugoden, da naredi zedinjene države v pripravi industrijalnih izdelkov od ptujih dežel neodvisne. Iz dohodninske carine nastala je varstvena carina, pri kateri je za domače potreba skrbela lastna fabrikacija. V deželi pa je bila industrija še v plenih in dosedanji promet obstal je skoraj jedino le po nazorih proste kupčije, ker so dobivali za naravne pridelke zedinjenih držav industrijelne izdelke večinoma iz ptujih dežel. V dvojnej zadevi je nastala tedaj potrebščina, da se upeljejo gotova sredstva cirkulacije. V takej stiski in zadregi prišli so tje, da so vpeljali čisto nov sistem za papirne banke in to je današnji sistem nacionalnih bank. Da bi se upeljale notine banke po nar boljšem poprejšnjih sistemov, potrebovala bi se bila ne neizdatna svota žlahtne kovine. Da bi se listinam saj nekoliko podlage dalo, in da bi se njim poskrbelo saj nekoliko zupanja, bi bili morali saj tretjino gotovine proti izdanimi

listinami v posesti imeti; to je stališče, kakoršno se nahaja večinoma pri vseh evropskih papirnih bankah. Zaradi pomanjkanja zlata in srebra pa je bilo to popolnoma nemogoče. Deželni kredit pa je bil tako oslavljen, da še misliti na to ni bilo, da bi se dobila pomoč v tej zadevi iz tujih krajev. —

Prešli so tedaj na deželno davčino moč, kolikor jo spada na vhodne carine in davke in se izražuje v izdanih bonih (državnih dolžnih pismih) in na tej podlagi naj bi se osnovala nacionalne banke. Davki dohajali so redno in v zadostivnih izneskih, obresti od bonov so se natanko plačevali in s tem so dali popolno garancijo za tiste listine, za katerih varnost so se taki boni izdali.

Vlada zedinjenih držav je prišla tedaj do tje, da je dovolila, da so njeni boni veljali za varnost pri listinih cirkulacijah po čisto novejši postavi, tako zvanej nacional-bankinej postavi osnovanih bank.

To misel izprožil in utemeljil je predsednik Lincoln v svojem odgovornem govoru na kongresu zedinjenih držav 1. decembra 1862. leta sledeče: „Finančno stanje zahtevalo bo Vaše pazljivo posvetovanje. Veliki stroški, ki se zahtevale vojaške in mornarske operacije, da se je udušil punt, dohajali so doslej tako natanko in gotovo, da se mora to pri sedanjih okoliščinah čisto nenavadno imenovati. Državni kredit se je popolnoma ohranil. Daljna vojska in povikšane zahteve, katere povzročuje povečšana armada v vojski, bode to Vam povod narboljšega posvetovanja, da se dosežejo na pripravi način potrebni dohodki tako, da ne trpi kupčija in se tudi industriji ne nakladajo prevelika bremena. (Dalje prihodnjic.)

Razne stvari.

Nova posojilnica se je ustanovila dne 13. t. m. v Makolah za slovensko Bistriški okraj. Snidili so se v ta namen gosp. župnik M. Lendovšek z najveljavnejšimi rodoljubi Makoljskimi v slov. Bistrici z načelnikom zveze slovenskih posojilnic gosp. M. Vošnjak-om, kateri jim je razlagal delovanje in korist posojilnice. Potem so se od strani zveze sestavljena pravila podpisala in vložila prošnja za registriranje zadruga pri okrožnji sodnji Celjski. Kot ravnatelj je bil izvoljen čast. gosp. župnik Lendovšek, kateremu gre tudi v tej zadevi največja hvala! Sploh se pa mora pri tej priložnosti priznati veseli dokaz, da se v novejšem času naše častito duhovništvo prav marljivo poteguje za ustanovitev novih kmetijskih posojilnic ter po tem takem dokazuje resno voljo, našemu zatiranemu narodu biti tudi v materijelnih zadevah pravi pastir.

Nova posojilnica v Konjicah se je ustanovila 19. t. m. in se pravila podpisala v Celji. Udje načelstva: J. Schepitz trgovec, kot ravnatelj, dr. Anton Prus odveinik in Peter Dobnik posestnik, kot odbornika; računski pregledovalec: Anton Slatinšek, župnik, namestnik: Janez Rudolf, posestnik. Ta posojilnica je že peta med na Spodnjem Štajerskem letos ustanovljenimi.

Posojilnica na Vrhniki ima koncem prvega polleta hranilnih vlog 68.585 gld. od 327 vložnikov in izposodila je 67.315 gld. Za mlado posojilnico lep uspeh.

Posojilnica (Hranilno in posojilno društvo) v Ptuj šteje koncem junija t. l. že 227 udov, ki so uplačali 3892 gld. na deležih. Hranilnih vlog ima od 91 strank 23.510 gld., izposodila je pa 31.068 gld. 220 strankam. Na posodo si je vzela posojilnica 4000 gld. od drugih zavodov pa še potrebuje kakih 6000 gld. ker se vedno stranke za posojila oglašajo. V prvem polletju njenega obstanka priti do tega prometa, je gotov lep napredek.

Banka „Slavija“ razpošilja ravnokar svoje računsko poročilo za leto 1883. Iz tega poročila je razvidno, da je imela 1,921.110 gld. 75 kr. dohodkov, da je koncem leta ostalo članom čistega dobička 65.000 gld. 42 kr. in da je premoženje njeno narastlo na 6,093.964 gld. 32 kr. Število članov znašalo je koncem leta 1883 209.417 in glavna blagajnica v Pragi prejela je od njih naravnost 147.645 poštних nakaznic, torej povprečno po 405 na dan. Za škode plačala je banka „Slavija“ dosle 7,989.040 gld. 50 kr. Gotovo lep uspeh!

(Previdnost zaradi tujih zavarovalnih zavodov.) Že jeden pot smo v našem listu izrekli svoje mnenje zoper dopuščenje izvandeželnih zavarovalnih zavodov za poslovanje pri nas. Da se mora pri volitvi takih zavodov zares previdno postopati, kaže slučaj, da je zopet neki taki izvandeželni zavod napravil „krido“, namreč zavod „Grande Compagnie d' Assurances“, ki ima svoj sedež v Parizu. Vodja te zavarovalne banke jo je popihal in zavarovani znajo za njim debelo gledati.

(Naše poštne hranilnice.) Kakor kažejo dotični izkazi za 1883. leto, poštno oskrbnništvo z upeljavo poštних hranilnic nij doseglo tistega denarstvenega vspeha, katerega so si na merodajnem mestu že za prvi čas obstanka tega zavoda domišljevali. Kje tičijo vzroki temu začetnemu slabemu vspehu, bode vsakemu precej jasno, kdor je imel pri poštno-hranilničnih uradih kaj opraviti; to je preobširnost pri ulogi in izjemi denarjev, kakor tudi težavnost in zmedenost računskega poslovanja, sploh pomanjkanje ročnosti. Dozdevno se tudi ne držijo pravil poštних hranilnic, kajti uredništvo v Beču izhajajočega lista „Oesterreichisch-ungarische Sparkassen-Zeitung“, kateri namene naših hranilnic toplo in vspešno zastopa, je nedavno naznanilo, da je proti pravilom, po katerih poštno-hranilnične uloge ne smejo čez 1000 goldinarjev znašati, dalo pri poštno-hranilničnem uradu po treh različnih osebah vsakokrat na jedno hranilno knjižico na jeden pot vplačati po 1100, 1120 in 1115 gold., kar se je tudi brez ugovora sprejelo. Poštno oskrbnništvo je za malenkostni uspeh poštних hranilnic posebni vzrok tudi v tem našlo, da mnogo poštних uradnikov in služabnikov zaradi tega ne deluje z vso pazljivostjo in požrtvovalnostjo za poštne hranilnice, ker se ob jednom vdeležujejo oskrbnništva privatnih hranilnih in denarnih zavodov. Vsled tega neugodnega slučaja je ministerstvo za trgovstvo v povzdigo poštних hranilnic poštним in telegrafičnim uradnikom, naj si bodo državni uradniki, poštarji ali ekspeditorji, kateri hočejo za prihodnjo tako službo pri hranilnicah in posojilnicah prevzeti, vsako udeležbo pri oskrbništvu brez popred izprošenega dovoljenja trgovskega ministerstva prepovedalo. Dovoljenje za daljni pridržaj od poštних in telegrafičnih uradnikov do zdaj pri privatnih hranilničnih in denarstvenih zavodih imajočih služeb odvisno bode od uspeha, katerega bo dosegla državna hranilnica pri dotičnem poštнем uradu.